

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ

Батрименко В.І.

к.іст.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Київського національного торговельно-економічного університету

На сучасному етапі розвитку світового господарства економічні санкції постають провідним компонентом проведення зовнішньої політики та формування міжнародної дипломатії. Економічні санкції стосуються політично обґрунтованих обмежень, що накладаються на торговельні відносини, фінансові потоки, обмін інформацією, а також переміщення економічних і політичних агентів між країнами. Подібні заходи зазвичай приймаються на обмежений термін, однак можуть підтримувати постійний контроль за економікою країни.

Виходячи з визначених ознак, на нашу думку, можна сформулювати таке визначення поняття «економічні санкції»: це примусові заходи міжнародно-правової відповідальності, які полягають в обмеженнях економічного характеру, застосовуваних країною (або групою країн) до іншої країни-порушниці (або групи країн) з метою змусити уряд цієї країни змінити свою політику або відшкодувати заподіяну шкоду, при цьому не порушуючи законні права та інтереси інших суб'єктів міжнародного права.

Звертаючись до сучасної доктрини міжнародного права, в якій існують певні погляди щодо правового характеру санкцій, зіставляючи їх з практикою та враховуючи брак нормативного врегулювання даного питання, варто зазначити, що існують певні суперечності щодо категоріального апарату та принципів запровадження економічних санкцій.

Зокрема, Дж.Кроуфорд, розкриваючи юридичну природу міжнародно-правових санкцій, наводить такі принципи їх застосування:

1) санкції мають застосовуватися лише щодо держави, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, в результаті якого потерпілому суб'єкту міжнародного права (державі чи міжнародній організації) заподіяно шкоду;

2) можуть застосовуватися лише потерпілою державою чи міжнародною міжурядовою організацією;

3) протиправний характер діяння, що є підставою для застосування у відповідь на нього санкцій, має визначатися виключно на

основі норм міжнародного права, а не національного права держави, що має намір застосувати санкції. При цьому застосування санкцій не повинно створювати умов для порушення основних принципів міжнародного права чи порушення прав і свобод людини;

4) єдиною метою застосування санкцій є відновлення правомірних прав та інтересів потерпілого суб'єкта, в т. ч. і відшкодування матеріальної шкоди. Застосування санкцій з будь-якою іншою метою не допускається і само по собі є міжнародним правопорушенням;

5) режим санкцій має забезпечувати повернення до попереднього стану, що існував до вчинення міжнародного правопорушення, і не повинен заподіювати державі-правопорушниці, щодо якої і застосовуються санкції, незворотної шкоди;

б) санкції мають тимчасовий характер і можуть застосовуватися лише до моменту початку інших, передбачених міжнародним правом, процедур мирного вирішення спору. Щоправда, наслідки санкцій можуть проявлятися і після остаточного вирішення спору [4, с. 436-439].

Аналізуючи наведене визначення та перелічені принципи, можна виділити такі суперечності, які виникають на практиці під час застосування економічних санкцій через брак нормативно-правового врегулювання цього питання.

По-перше, така ознака санкцій, як можливість їх застосування виключно потерпілим суб'єктом міжнародного права, є досить спірною, оскільки в такому разі ефективні економічні санкції зможуть ефективно застосовувати лише економічно потужні держави без шкоди для власної економіки. Тому доречно закріпити нормативне положення щодо того, що право на застосування економічних санкцій повинні мати як потерпілі, так і треті держави чи міжнародні організації, причому застосування таких санкцій має ставити за мету відшкодування шкоди, заподіяної інтересам як конкретної держави, так і міжнародного співтовариства в цілому. Подібна точка зору була викладена і в офіційних позиціях різних держав світу [3, с. 377-378].

На практиці зараз існує така ситуація, коли дійсно ефективними є санкції економічно потужних країн, які діють в інтересах постраждалих країн, зокрема, такою є ситуація щодо впровадження економічних санкцій США та ФРН проти Російської Федерації в інтересах України, однак по суті нормативного закріплення такі дії не мають [2].

По-друге, проблеми виникають із поняттям сумірності заподіяної шкоди та економічних санкцій, які застосовуються до порушника; оскільки межі застосування таких санкцій не врегульовані в правовому полі, то неможливо і знати, якими будуть їх наслідки, і передбачити ефект від їх запровадження заздалегідь вельми складно. У практиці існує декілька

яскравих прикладів, коли застосування санкцій мало досить тяжкі наслідки не лише для країни-порушниці, але й для третіх осіб.

До того ж, зворотною стороною запровадження економічних санкцій проти держави або групи держав, які допустили правопорушення, є те, що через взаємопов'язаність держав, їх уведення непрямим чином може торкнутися і третіх держав та інших суб'єктів міжнародного права.

Крім того, економічні санкції несуть негативні соціально-економічні наслідки для широких верств населення держави, до якої вони застосовуються. Про значення цих проблем свідчить той факт, що вони знайшли відображення в Декларації тисячоліття ООН 2000 р., яка поставила задачу звести до мінімуму негативні наслідки економічних санкцій ООН для невинного населення й усунути негативні наслідки санкцій для третіх сторін (п. 9) [1].

Однак, як показує практика, вирішення цього питання можливе лише в разі нормативного закріплення чітких меж та умов застосування економічних санкцій. Також важливим у нормативно-правовому регулюванні застосування економічних санкцій є впровадження та закріплення міжнародно-правового механізму реагування на акти неправомірного застосування економічних санкцій, аналогічно із закріпленням відповідальності за несанкціоноване застосування збройної сили.

Отже, роль застосування заходів економічного примусу, а саме економічних санкцій – у сучасному світі є досить високою, оскільки вони розглядаються як потужний засіб впливу на порушника. Водночас проведений аналіз свідчить, що такий вид санкцій не завжди діє ефективно і основними перешкодами для цього є такі проблеми: відсутність комплексу міжнародно-правових норм, які чітко визначають процедуру і порядок застосування відповідних примусових заходів; неточність досягнення цілей цих заходів; недостатня ефективність застосування; шкода, завдана третім суб'єктам міжнародного права внаслідок переривання зв'язків із державою, проти якої було застосовано економічні санкції; пріоритетне й беззаперечне право могутніх, економічно розвинених держав застосовувати ці заходи.

Тому для ефективності економічних важелів впливу для вирішення «неекономічних» за своєю природою завдань потрібне чітке врегулювання цього питання на міжнародно-правовому рівні, починаючи із закріплення поняття «економічні санкції» і закінчуючи впровадженням чіткого механізму їх застосування.

Список використаних джерел:

1. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций : принята резолюцией 55/2 Генеральной Ассамблеи от 8 сентября 2000 года // Официальный сайт ООН [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml.
2. Мануїлова К. В. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики / К. В. Мануїлова // Актуальні проблеми міжнародних відносин / Випуск 122 (частина II) : збірник наукових праць, присвячений 180-й річниці Київського університету та 70-літтю Інституту міжнародних відносин. - К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2014. - С. 38 – 44.
3. Chen Q. State Responsibility: Statements by Xue Hankin / Chen Q., Hu Q. // Chinese Journal of International Law. - 2002. - Vol. 2. - P. 377-391.
4. Crawford J. Revising the Draft Articles on State Responsibility / Crawford J. // European Journal of International Law. - 1999. - Vol. 10. - № 2. - P. 435-460.